

Piotr Kowolik, Lidia Pośpiech

Hospitacja jako podstawowa forma nadzoru pedagogicznego i kontroli w szkole wyższej

---

Nauczyciel i Szkoła 1-2 (42-43), 135-141

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Hospitacja jako podstawowa forma nadzoru pedagogicznego i kontroli w szkole wyższej

Wprowadzenie

Hospitacja jest najbardziej popularną formą sprawowania nadzoru pedagogicznego zwłaszcza przez osoby pełniące funkcje kierownicze w uczelni. Śledzenie zmian w ujmowaniu hospitacji pozwala zauważyć, iż w niewielkim stopniu dotyczą one istoty hospitacji, tj. przedmiotu obserwacji. Niezależnie od proponowanego modelu hospitacji (partnerskiego, oceniającego, uspołecznionego), w każdym z nich obiektem obserwacji jest w zasadzie nauczyciel akademicki, a dokładniej – jego czynności związane z procesem nauczania (kształcenia). Osobom hospitującym nauczycieli akademickich sugeruje się i oczekuje od nich stosowania nowej formuły hospitacji. Jest to hospitacja, która służy obserwacji aktywności (zachowań) studentów na różnorodnych formach zajęć dydaktycznych, spowodowanych określonymi działaniami nauczyciela akademickiego. Dzisiaj powinno interesować osobę hospitującą, czy studenci wymieniają, nazywają, porównują, definiują, klasyfikują, wartościują, rozwiązują problemy, badają, eksperymentują, współpracują ze sobą itp.

Nowe zdefiniowanie hospitacji niesie ze sobą oczekiwania pod adresem nauczyciela akademickiego. Dotyczą one zasadniczej kwestii, tj. jasnego, precyzyjnego określenia celów głównych i operacyjnych oraz projektowania konkretnych sytuacji dydaktycznych służących realizacji tych celów. Zagadnienia te powinny stanowić również przedmiot rozmowy przedhospitacyjnej¹.

Pojęcie hospitacji

HOSPITACJA

- (grec. *hospitari* – przychodzić w gościnę), uczestnictwo przedstawicieli władz szkolnych (uczelnianych) lub nauczycieli w zajęciach szkolnych w celu dokonania ich analizy i ewentualnie oceny²;
- wizytowanie przez władze szkolne (uczelniane) zajęć (ćwiczeń, konwersatorium, proseminarium, seminarium) przez nauczycieli akademickich w celu poznania stosowanych środków i metod nauczania³;

---

¹ *O nadzorze pedagogicznym*, Biblioteka reformy Ministerstwa Edukacji Narodowej, cz. 1, Warszawa 2000.

² W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 2004, s. 139.

³ *Pedagogika. Leksykon PWN*, red. B. Milerski, B. Śliwerski, Warszawa 2000, s. 81.

- bezpośrednie uczestnictwo osoby (władz), np. dyrektora instytutu, dziekana, kierownika katedry, pragnącej poznać pracę nauczyciela akademickiego w prowadzonych przez niego zajęciach, dokonanie wspólnie z nim analizy i oceny tych zajęć oraz sformułowanie na tej podstawie wniosków na przyszłość. Zarówno analiza i ocena zajęć, jak i wnioski dotyczące zazwyczaj problematyki zastosowanych przez nauczyciela akademickiego (magister, doktor, doktor habilitowany, docent, profesor, wykładowca, starszy wykładowca) metod i technik dydaktycznych, sposobów organizowania pracy, poziomu przygotowania do zadań, a także stopnia własnych spostrzeżeń z hospitacji z nauczycielem akademickim⁴;
- podstawowa forma kontroli i oceny pracy nauczyciela akademickiego, polegająca na biernym uczestnictwie w zajęciach dydaktycznych osób trzecich w celu dokonania ich analizy i ewentualnie oceny⁵;
- najskuteczniejszy środek kontroli sposobu realizacji programu nauczania i wychowania, przyczyniający się do kształtowania pedagogicznej postawy nauczyciela (nauczyciela akademickiego) i do koordynacji zamierzeń i wysiłków całego grona uczących⁶;
- forma nadzoru pedagogicznego, polegająca na prowadzeniu bezpośredniej obserwacji realizowania przez nauczycieli statutowych zadań szkoły (uczelni), w szczególności zajęć prowadzonych ze studentami, a także czynności hospitacyjnych dyrektora i innych nauczycieli akademickich zajmujących stanowiska kierownicze w szkole (uczelni)⁷;
- etymologia tego słowa miała znaczący wpływ na kształt kolejnych definicji hospitacji proponowanych przez praktyków i twórców prawa oświatowego. Hospitacja jest jedną z form sprawowania nadzoru pedagogicznego w szkole (uczelni) przez osoby pełniące funkcje kierownicze, polegającą na odwiedzaniu nauczyciela akademickiego podczas zajęć ze studentami (wykład, ćwiczenia, konwersatoria, proseminaria, seminaria, laboratoria) w celu oceny poszczególnych elementów procesu dydaktycznego dla ich doskonalenia⁸.

Rodzaje hospitacji

Hospitacje dzielą się ze względu na zakres treści badanych w toku zajęć na cztery rodzaje:

- kompleksowe – badające całokształt procesu kształcenia;
- problemowe – kierunkowe, czyli skierowane na jeden problem, a reszta obserwowanych treści stanowi tło obserwacji, ale tło konieczne;

⁴ L. Stankiewicz, *Słownik organizacji i kierowania w oświacie*, Toruń 1999, s. 40.

⁵ E. Goźlińska, F. Szlosek, *Podręczny słownik nauczyciela kształcenia zawodowego*, Radom 1997, s. 39.

⁶ E. Gawlikowski, *Pedagogiczny poradnik hospitacyjny dla kierowników, dyrektorów, nadzoru pedagogicznego*, Katowice 1968, s. 7.

⁷ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z 23 kwietnia 2004 r. w sprawie szczegółowych zasad sprawowania nadzoru pedagogicznego, wykazu stanowisk wymagających kwalifikacji pedagogicznych do sprawowania nadzoru pedagogicznego, a także kwalifikacji osób, którym można zlecać prowadzenie badań i opracowywanie ekspertyz, DzU 2004 Nr 89 poz. 845 par. 1 pkt. 9 i 10.

⁸ *O nadzorze...*, dz. cyt., s. 30.

- zapowiedziane i niezapowiedziane⁹;
- lustracje – w porównaniu do hospitalacji mają charakter dorywczy i niekoniecznie muszą być powiązane z zajęciami, np. koło naukowe, wycieczka, chór. Dotyczą one różnych spraw, które nie wymagają dłuższego czasu obserwacji. Lustracja ma charakter kontroli¹⁰.

Podział ze względu na podmiot hospitalacji:

- diagnozująca – umożliwiająca udzielenie odpowiedzi na temat rezultatów procesu dydaktycznego na podstawie bezpośredniej obserwacji umiejętności, postaw i prezentowanej wiedzy studentów, pośrednio da odpowiedź na pytanie o kompetencje, które nauczyciel akademicki posiadał w stopniu standardowym, a nad którymi musi jeszcze pracować¹¹;
- diagnozująca – rodzaj hospitalacji, której celem jest ocena rezultatów procesu dydaktycznego, wychowawczego, na podstawie bezpośredniej obserwacji umiejętności, postaw i prezentowanej wiedzy studentów (uczniów)¹²;
- doradczo-inspirująca – w której głównym celem jest doskonalenie pracy nauczyciela (nauczyciela akademickiego)¹³;
- doradcza (lustrzana) – odnosi się do pomocy nauczycielowi akademickiemu w określeniu kierunków dalszego rozwoju naukowego, zawodowego, samodoskonalenia, w samoocenie¹⁴.

Podział ze względu na tematykę, obszar obserwacji:

- globalna – obejmująca wszelkie działania nauczyciela akademickiego i studentów w trakcie zajęć, proseminarium, seminarium;
- wycinkowa – związana z oglądem poszczególnych elementów struktury zajęć lub wybranych działań nauczyciela akademickiego i studentów¹⁵;
- koleżeńska – powstaje, gdy zaistnieje horyzontalny układ w relacjach społecznych między hospitującym i hospitowanym, w przeciwieństwie do układów wertykalnych, które występują wtedy, gdy hospitującym jest choćby najzyczliwsza osoba pełniąca funkcje kierownicze. Hospitujący powinien potrafić: obserwować, odgrywać rolę krytycznego przyjaciela, przekazywać informację zwrotną. Hospitowany natomiast umieć aktywnie słuchać i odbierać informacje zwrotne¹⁶;
- tradycyjna – w której dominują kontrola i ocena¹⁷;
- tematyczna – gdzie hospitujący poprzez planowaną obserwację zajęć w konwersacjach z nauczycielami akademickimi i studentami gromadzi materiał dla opracowania jednego ważnego tematu.

⁹ *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, red. T. Pilch, t. 2 (G–L), Warszawa 2003, s. 258.

¹⁰ E. Gawlikowski, *Pedagogiczny poradnik...*, dz. cyt., s. 16–17.

¹¹ *Standardowy nadzór pedagogiczny w praktyce*, red. J. Pielachowski, Poznań 2006, s. 54.

¹² *Rozporządzenie Ministra...*, dz. cyt., pkt. 10.

¹³ T. Olejniczak, J. Pielachowski, *Nadzór pedagogiczny i organizacyjny nad szkołami i placówkami oświatowymi*, Poznań 2005, s. 101.

¹⁴ *Vademecum menedżera oświaty*, red. C. Plewka, H. Bednarczyk, Radom 2000, s. 199.

¹⁵ Tamże, s. 200.

¹⁶ D. Elsner, K. Knafel, *Jak organizować Wewnątrzszkolne Doskonalenie Nauczycieli?*, Chorzów 2000, s. 71.

¹⁷ *Encyklopedia pedagogiczna...*, dz. cyt., s. 258.

Cele hospitacji

Zasadniczym celem hospitacji jest stwierdzenie, czy proces kształcenia i wychowania odbywa się prawidłowo i czy nauczyciel akademicki osiąga zamierzone wyniki swojej pracy, określone przez programy kształcenia.

Kolejne cele hospitacji to likwidacja zauważonych nieprawidłowości dydaktycznych, kształtowanie twórczej postawy nauczyciela akademickiego wobec własnych zamierzeń i wyrabianie umiejętności samokontroli i samooceny.

Głównym celem hospitacji jest wywieranie pozytywnego wpływu na osobowość hospitowanego nauczyciela akademickiego, na jego pracę i wyniki tej pracy, oraz diagnoza efektów pracy nauczyciela akademickiego w zakresie wybranych elementów procesu dydaktycznego.

Ponadto celem hospitacji jest troska o stałe podnoszenie poziomu pracy naukowej, badawczej, dydaktycznej i organizacyjnej uczelni.

Funkcje hospitacji

- **kontrolna** – pełniona jest przez wewnętrzny (uczelniany) nadzór pedagogiczny (władze instytutów, dziekanów, kierowników katedr) w celach kontrolnych i zewnętrzny nadzór pedagogiczny (Państwowa Komisja Akredytacyjna – PAKA) w celach kontrolnych¹⁸;
- **kontrolno-doradcza** – hospitacja zajęć to nie tylko kontrola, której celem jest stwierdzenie stopnia realizacji zadań dydaktycznych. Ważnym elementem towarzyszącym tej kontroli jest doradztwo – instruktaż ukierunkowany na usprawnianie działań nauczyciela akademickiego, a tym samym na podniesienie jakości jego pracy¹⁹;
- **instruktażowa** – ma być wykorzystywana w celach poznawczych i doradczych²⁰;
- **wiodąca** – prowadzona przez kierownika katedry, dyrektora instytutu, dziekana przyczynia się do osiągnięcia zamierzonych wyników wskazanych programem kształcenia. Fachowość merytoryczna i metodyczna przełożonego wyzwala inicjatywę nauczycieli akademickich, to ona sprawia, że hospitacja jest formą doradztwa pedagogicznego, to wreszcie ona jest czynnikiem inspirującym nauczycieli do ustawicznego doskonalenia warsztatu pracy i do samokontroli nauczycieli akademickich²¹.

¹⁸ E. Goźlińska, F. Szlosek, *Podręczny słownik...*, dz. cyt., s. 39.

¹⁹ W. Dubieńczuk, *Hospitacje lekcji fizyki*, „Biuletyn Kuratorium Oświaty i Wychowania” 1988, nr 1–2, s. 5.

²⁰ E. Goźlińska, F. Szlosek, *Podręczny słownik...*, dz. cyt., s. 39.

²¹ W. Goriszowski, *Funkcje nadzoru pedagogicznego w systemie edukacji narodowej*, Katowice 1982, s. 93.

Etapy hospitacji

Hospitację określa się jako proces, w którym wyróżnia się trzy etapy:

- przygotowanie hospitacji,
- przeprowadzenie hospitacji,
- rozmowa (konferencja) pohospitacyjna.

Etap I – Przygotowanie hospitacji

Aby hospitacja przyniosła obydwu stronom korzyści, musi być odpowiednio przygotowana. Przed udaniem się na hospitację hospitujący powinien:

- uprzedzić hospitowanego o mającej nastąpić hospitacji w celu stworzenia atmosfery zaufania i współpracy między obydwu partnerami;
- zapoznać się z tematem zajęć, które będą hospitowane, to znaczy dowiedzieć się o rodzaju zajęć, temacie i celach zajęć, metodach realizacji. Przygotowanie się do hospitacji ułatwia jej przebieg. Pozwala na pełniejsze spostrzeganie obserwowanych faktów oraz lepszą ocenę przygotowania rzeczowego i metodycznego prowadzącego zajęcia. Znacznie ułatwia rozmowę pohospitacyjną, pozwala na sformułowanie trafniejszych uwag, wniosków oraz zaleceń. Przeprowadzenie hospitacji może ułatwić notowanie jej przebiegu w karcie hospitacyjnej. Propozycję budowy karty hospitacyjnej zamieszczono w aneksie 1.

Etap II – Przeprowadzenie hospitacji

Hospitujący wchodzi na zajęcia razem z hospitowanym. Zajmuje miejsce w tylnej części sali. Podczas hospitacji należy zwrócić uwagę na:

- Czynności organizacyjne i metodyczne prowadzącego zajęcia – czy jasno sformułowano temat zajęć; czy wykładowca swobodnie operuje materiałem nauczania od strony merytorycznej; czy utrzymywane jest odpowiednie tempo zajęć; czy wykładowca oddziałuje na wszystkich studentów.
- Postawę wykładowcy wobec studentów (traktowanie ich „z góry”, strofowanie). Zyczliwość, wyrozumiałość, cierpliwość, sprawiedliwość i równe traktowanie wszystkich studentów, kultura i takt są posunięciami, które budzą ich ambicje i zachęcają do lepszej pracy.
- Hospitujący nie ma prawa przerywać prowadzonych zajęć ani też wprowadzać zmian do tematu, a tym bardziej do przyjętego przez wykładowcę toku postępowania.

Etap III – Rozmowa pohospitacyjna

- Ustosunkowanie się hospitowanego nauczyciela akademickiego do przebiegu i efektu hospitowanych zajęć (samoanaliza i samoocena).
- Hospitujący ocenia obserwowane zajęcia. Bardzo pomocna jest karta hospitacyjna.
- Udzielenie nauczycielowi akademickiemu instruktażu. Hospitujący musi znać się na metodyce konsultacji, jej celach, rodzajach, ogniwach, aby móc udzielić konkretnej pomocy.
- Sformułowanie **zaleceń** i określenie terminu ich realizacji. Zalecenia muszą być sformułowane jasno, zrozumiale i precyzyjnie określać, co hospitowany

powinien robić lub czego nie robić, aby unikać w dalszej pracy błędów czy niedociągnięć.

W zaleceniach pohospitacyjnych należy unikać zbytniego zajmowania się drobiazgami. Wsuwać najbardziej istotne zagadnienia. Należy zapoznać hospitowanych z nowościami wydawniczymi, zarówno z tematyki zajęć, jak i z metodyki ich prowadzenia oraz zachęcać do ich przestudiowania.

Bibliografia

- Dubieńczuk W., *Hospitacje lekcji fizyki*, „Biuletyn Kuratorium Oświaty i Wychowania” 1988, nr 1–2.
- Elsner D., Knafel K., *Jak organizować Wewnętrzne Doskonalenie Nauczycieli?*, Chorzów 2000.
- Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, red. T. Pilch, t. 2 (G–Ł), Warszawa 2003.
- Gawlikowski E., *Pedagogiczny poradnik hospitacyjny dla kierowników, dyrektorów, nadzoru pedagogicznego*, Katowice 1968.
- Goriszowski W., *Funkcje nadzoru pedagogicznego w systemie edukacji narodowej*, Katowice 1982.
- Goźlińska E., Szlosek F., *Podręczny słownik nauczyciela kształcenia zawodowego*, Radom 1997.
- O nadzorze pedagogicznym*, Biblioteka reformy Ministerstwa Edukacji Narodowej, cz. 1, Warszawa 2000.
- Okoń W., *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 2004.
- Olejniczak T., Pielachowski J., *Nadzór pedagogiczny i organizacyjny nad szkołami i placówkami oświatowymi*, Poznań 2005.
- Pedagogika. Leksykon PWN*, red. B. Milerski, B. Śliwowski, Warszawa 2000.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z 23 kwietnia 2004, w sprawie szczegółowych zasad sprawowania nadzoru pedagogicznego, wykazu stanowisk wymagających kwalifikacji pedagogicznych do sprawowania nadzoru pedagogicznego, a także kwalifikacji osób, którym można zlecać prowadzenie badań i opracowywanie ekspertyz, DzU 2004 Nr 89 poz. 845 par. 1 pkt. 9 i 10.
- Standardowy nadzór pedagogiczny w praktyce*, red. J. Pielachowski, Poznań 2006.
- Stankiewicz L., *Słownik organizacji i kierowania w oświacie*, Toruń 1999.
- Vademecum menedżera oświaty*, red. C. Plewka, H. Bednarczyk, Radom 2000.

Summary

A class inspection as a primary form of pedagogical monitoring and control in a secondary school

The article defines the notion of ‘class inspection’ and its types as well as describes its main purposes and functions. The class inspection is further split into stages, such as: preparation stage, conducting stage and post-inspection discussion stage. The text is accompanied by tools (in the form of appendices 1–5) for novice supervisors.

Aneksy

- 1 – Karta hospitacyjna.
- 2 – Kryteria do analizy i samooceny zajęć przez nauczyciela akademickiego.
- 3 – Skalowy przewodnik obserwacyjny do oceny hospitowania zajęć.
- 4 – Kwestionariusz oceny zajęć dydaktycznych.
- 5 – Protokół hospitacji.